

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
Sociální politika a sociální práce

Seminární práce
do předmětu Sociální vyloučení

BEZDOMOVECTVÍ V ČR A EVROPĚ

Vypracovaly:

Martina Květoňová, Blanka Černá

2.ročník Mgr., 3. semestr

Prosinec 2005

VYMEZENÍ A DEFINICE POJMU BEZDOMOVECTVÍ

Ve světě pojem bezdomovec vznikl oficiálně v roce 1954, kdy v rámci OSN došlo ke schválení úmluvy o právním postavení osob, které ztratily státní občanství a nenabýly nového. Což odpovídá i právnímu vymezení tohoto pojmu v České republice. Podle právního řádu České republiky je pojmem bezdomovec označována osoba bez státního občanství¹. Což dnešnímu používání tohoto pojmu silně neodpovídá. Lidé, pro něž se u nás vžilo označení "bezdomovci", v České republice tedy de jure neexistují. Tak, jak je tento pojem v české společnosti běžně používán, má odborná mluva termín "občan bez přístřeší", který patří do skupiny "občanů společensky nepřízpůsobených", což ovšem není právní vymezení.

V rámci EU je za bezdomovce považován nejen člověk bydlící a ulici trvale, ale i ten, který je pouze určitou dobu bez domova nebo bydlí v zařízení některé charitativní instituce. Za takového je považován taky občan, který má nejisté ubytování, z něhož může být kdykoli vystěhován, či bydlí v obydlí nízkého standardu např. bez sociálního zařízení.

Různá pojetí definice bezdomovství rozebírá ve své knize Američan Daly.

V Británii je používána široká definice, která zahrnuje také ty, kterým toto nebezpečí hrozí, např. některé svobodné či rozvedené osoby, psychicky nemocné, o které není dostatečně pečováno, těhotné svobodné matky, staré opuštěné lidi ad. Právo na bydlení je v této zemi široce akceptováno.

V USA je definice pojatá naopak úzce, což znamená, že se obvykle omezuje pouze na tzv. „absolutní bezdomovství“ (lidi dlouhodobě bez přístřeší – tedy extrémní forma bezdomovství). Právo na bydlení obecně akceptováno není.

V Kanadě definují tento pojem „smíšeně“, tedy něco mezi americkým a britským modelem. Konkrétně to znamená, že do tohoto okruhu zahrnují i některé skupiny, kterým toto nebezpečí hrozí (např. ženy, které jsou obětmi domácího násilí).²

Dle organizace FEANTSA (mezinárodní evropské asociace institucí zabývajících se péčí o lidi bez domova) se řadí do skupiny bezdomovců lidé v situaci tzv. absolutního bezdomovství, a také ti, kteří našli útočiště v různých institucích, ale jinak nemají kam jít, lidé s nejistým

¹ Zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky.

² Daly, G.: Homeless, polices, strategie, and living on the street. 1. vyd. London and New York: Rotledge 1996

bydlením, o které mohou kdykoli přijít, a též ti, kteří žijí v málo vyhovujícím, náhradním či podřadném bydlení (typu českých holobytů, starých pavlačových domů apod.)

V angličtině jsou pro tyto osoby zavedeny specifické pojmy: rooflessness – situace, kdy se člověk ocitne bez střechy nad hlavou, houselessness – situace osob využívajících dočasného bydlení v různých institucích jako hosté, insecure accomodation – nejisté bydlení, interiér or substandard housing – bydlení pod úrovní obecného standardu³, statelessness – osoby, které ztratily občanství a nenabyly jiného.

V České republice je nejznámější dělení I. Hradeckého z pražského občanského sdružení Naděje. Ten rozděluje bezdomovectví na formy:

- Zjevné
- Skryté
- Potenciální

Zjevní bezdomovci - osoby žijící na ulicích, na nádražích, ti, kteří vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech, v noclehárnách zřizovaných městy nebo charitativními organizacemi. Blíží se výše zmíněnému absolutnímu bezdomovství. Ti však reprezentují pouze část obyvatel bez domova, a to tu nejviditelnější.

Skrytí bezdomovci - lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné či charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regionech, kde nabídka služeb je nedostačující. Tito lidé bydlí ve squatech, přespávají ve sklepích, domech určených k demolici, ve starých automobilech, kontejnerech, výměnících, ve stanech, v zemljankách, v kanálech, v lesích, v nejlepším případě přespávají tak různě po známých...

Potenciální bezdomovci - osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známé jen částečně. Není vždy jednoduché určit přesně rozdíl mezi podmínkami života bezdomovců, kteří se obracejí na provozovatele ubytoven, a těch osob, které žijí v nejistých podmínkách nájemních bytů, často zdravotně závadných, v domech určených k asanaci či k demolici, v bytech provizorních, zchátralých a často přelidněných, v bytech sociálních, v holobytech, v podnájmech. Do této skupiny řadíme i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, dále ty, kteří zvláště nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní.

³ Horáková M.: K problematice bezdomovství. Sociální politika. 1995, č. 10, s. 6

Nejvíce poznatků se vztahuje ke skupině zjevných bezdomovců. Jejich problémy jsou zjevné, obyvatelé větších měst se s nimi setkávají na ulicích, zájem masmédií. Občas také vyhledávají institucionalizovanou pomoc (tzn. služby azylových domů, sociálních kurátorů). Jsou vedeni v evidenci. Další dvě skupiny nejsou evidovány, jejich počet se jen odhaduje.

Tyto tři základní formy lze tedy shrnout následovně:

- Absence střechy nad hlavou (spaní na ulici..)
- Absence domova (život v instituci, v dlouhodobém či krátkodobém podnájmu nebo v ubytovacích prostorách různého typu)
- Nejisté bydlením (squaw, bydlení bez smlouvy)

Proces vzniku absolutního a nejvýraznějšího bezdomovectví lze rozčlenit na několik etap. Kulman uvádí tři stádia bezdomovectví (celkově však bezdomovectví pojímá jako problém psychologické adaptace).

1. fáze: náhlá událost, dočasný stav. Bezdomovec je ve velice traumatizující situaci. Neváhá s vyhledáním pomoci, neidentifikuje se s ostatními bezdomovci. Je motivován k tomu, svoji situaci změnit, spolupracuje se sociálními pracovníky.
2. fáze: bezdomovectví se stává životním stylem. Realita života na ulici, způsob, jakým se stravuje, obléká. Cítí negativní postoje k okolí. To vše určuje sebevědomí a svědomí člověka. Není svou situací traumatizován, osvojuje si určité způsoby chování (únik a útočné chování – únik například v konzumaci alkoholu, drog). Vyhýbají se azylovým domům, chtějí udržet svou nezávislost, často mění místa pohybu, příležitostně pracují, žebrají.
3. fáze: bezdomovectví berou jako svou identitu. Rezignace, ochota přijímat pomoc bez odporu. Hlavní snahou v této fázi je, udržet životní podmínky poskytující co nejvíce bezpečí s vynaložením minimálního úsilí (energie a peněz). Budoucnost je potlačena.⁴

V naší práci vycházíme z vymezení bezdomovství organizací FEANTSA, tzn. pojímáme zde bezdomovectví v jeho širším kontextu.

⁴ Hradecký, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje 1996

Dimenze sociálního vyloučení bezdomovců

Mareš chápe pojem sociální exkluze jako slovní spojení, kterým se začíná čím dál více nahrazovat pojem chudoba (v Evropském společenství od roku 1988).⁵ A bezdomovectví je bezpochyby extrémní formou jak sociálním vyloučením tak chudoby, jak uvádějí Hradečtí.

Bergman (1996) popsal sociální exkluzi ve své studii⁶ jako vyloučení určité části lidí z většinové společnosti. Sociální exkluze se definuje v termínech nedostatku jednoho z těchto systémů (příčemž plná příslušnost ke společnosti závisí na všech čtyřech systémech).

- 1) Demokratický a právní systém, který má za úkol podporovat občanskou integraci.
- 2) Pracovní trh, který podněcuje ekonomickou integraci.
- 3) Systém sociálního blahobytu (welfare state) udržující určitý minimální životní standard, úroveň podporuje sociální integraci.
- 4) Rodinný a společenský (komunitní) systém podporující interpersonální, osobní integraci.

Začlenění do moderní společnosti je přitom čím dál obtížnější, protože stále narůstají požadavky na schopnosti, vědomosti, majetek, životní styl a životní úroveň atd.

Obecněji je možné rozlišit následující základní dimenze sociálního vyloučení u bezdomovců⁷:

a) Ekonomická dimenze – zahrnuje vyloučení z konzumní spotřeby a vyloučení z pracovního trhu

V Listině základních práv a svobod⁸, která je součástí ústavního pořádku České republiky, se uvádí ve vztahu k bezdomovectví v rámci této dimenze následující:

- Čl. 3, odst.1: *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*
- Čl. 26, odst.3: *Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon.*

⁵ Mareš, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství 1999

⁶ Bergman, J. The resurgence of poverty and struggle against exclusion: A new challenge for Social Security? Tisser – Tailburg university 1996, In: Holcová, B.: Diskuse o underclass v Evropském a světovém kontextu, DP FSS, Brno 1998

⁷ Hradecký, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje 1996

⁸ Listina základních práv a svobod byla uvedena do čs. Právního řádu ústavním zákonem č.23/1991 Sb. a do právního řádu České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.

Pro ekonomické začlenění i sociální pomoc je nezbytné mít trvalé bydliště. Zákon o hlášení a evidenci občanů č. 135/1982 říká:

- § 4, odst. 1: *K trvalému pobytu musí být hlášen každý občan, a to v téže době pouze na jednom místě.*

Právě tento právní postup je pro bezdomovce těžko překonatelnou překážkou, neboť zabraňuje tomu, aby mohli využívat svých ostatních práv a svobod. Další věcí je, že se bezdomovci po opuštění svého trvalého bydliště často stávají obětmi drobné kriminality, čímž přijdou i o své osobní doklady, nebo je ztratí, a uplatňování práva se tak stává pouhou teorií. Nemůže se ubytovat, nemůže se zaměstnat ani přihlásit jako uchazeč o zaměstnání, nemá z čeho zaplatit pokuty a poplatky za vyřízení nových dokladů. Častým jevem je také jakási „byrofobie“, chorobná obava z jednání před úřady a institucemi, často generovaná odbýváním, arogancí a pohrdáním některých úředníků. A zaměstnavatele zajímá, kde bydlíte. A když uvedete "nádraží" či "Armáda spásy", není příliš velká naděje, že vás zaměstnají. Navíc, když je člověk dlouho nezaměstnaný, a ještě k tomu žije na ulici, po čase ztrácí schopnost pracovat. To je objektivní skutečnost, potvrzená psychology, zabývajícími se fenoménem bezdomovectví. Jedním z možností řešení ze strany státu je proto bezpochyby podpora azylových domů a chráněných pracovišť pro tuto skupinu lidí coby jejich první odrazový můstek.

b) Institucionální dimenze – vztahuje se na vyloučení ze systému sociálního zabezpečení a z institucí ovlivňujících životní šance (vzdělávací systém, zdravotní systém)

U bezdomovců je zřetelné zejména vyřazení ze systému sociálního zabezpečení a pomoci a zdravotní péče. I tato oblast je právně ošetřena, s jejím naplněním jsou však různé potíže.

Listina základních práv a svobod stanoví:

- Čl. 30, odst. 1: *Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*
- Čl. 30, odst. 2: *Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*
- Čl. 31: *Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.*

V zákoně o všeobecném zdravotním pojištění (č.550/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů) je uvedeno, že v případě, kdy pojištěnec neplní svou povinnost platit pojistné má pojišťovna nárok na penále. Zákon jí neumožňuje odmítnout úhradu zdravotní péče, poskytnuté takovému pojištěnci.

Zákon o sociálním zabezpečení (č. 100/1988, mnohokrát novelizovaný) zaručuje právo na sociální zabezpečení všem občanům. Sociální zabezpečení zde zahrnuje především důchodové zabezpečí a sociální péči.

Setkáváme se zde tedy opět s problémem ztráty trvalého bydliště a ztráty dokladů. Vyloučení ze čerpání práva na bydlení je tedy automaticky následováno vyloučením institucionálním. Většina z bezdomovců tedy ani nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti či na sociální dávky. To vše je totiž vázáno na trvalé bydliště (byť fiktivní), které bezdomovci buď nejsou schopni prokázat (opět- ztráta dokladů), nebo je tak daleko od místa, kde pobývají, že nejsou schopni tam dojet, resp. tam opakovaně dojíždět (např. bezdomovec z Karviné jde do Prahy, kde má více šance najít pomoc či dokonce práci - nebo si to alespoň myslí - ale v Praze zase nedostane podporu ani žádné jiné dávky).

Na bezdomovce coby osoby společensky vyloučené je možné vztáhnou jedinou českou právní normu a to § 90 a 91 zákona o sociálním zabezpečení, které definují „péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc a občany společensky nepřizpůsobené“ následovně:

- *Občanům, jejichž životní potřeby nejsou zabezpečeny příjmy z výdělečné činnosti nebo jinými příjmy, popřípadě dávkami, a příslušný orgán jim nemůže zajistit vhodné zaměstnání, poskytují příslušné orgány peněžité a věcné dávky. Občanům, kteří se přechodně ocitli v mimořádně obtížných poměrech nebo kteří v nich žijí, zejména v důsledku návyků pramenících z odlišného způsobu života v minulosti, se poskytuje výchovná a poradenská péče, další služby, věcné dávky, popřípadě peněžité dávky a bezúročné půjčky, aby mohli tyto poměry překonat, pokud tak nemohou učinit vlastním přičiněním. Příslušné státní orgány ve spolupráci s ostatními orgány, společenskými a jinými organizacemi poskytují péči občanům společensky nepřizpůsobeným (například občanům po skončení protialkoholního nebo protitoxikomanického léčení, po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody), již se sleduje řešení sociálních důsledků jejich společenské nepřizpůsobenosti. Cílem této péče je vytvářet aktivní vztah těchto občanů k práci a společnosti a napomáhat tomu, aby vedli řádný způsob života. Společensky nepřizpůsobeným občanům se poskytuje zejména pomoc při pracovním umístění, výchovná a poradenská péče, pomoc při ubytování v zařízeních sociální péče, věcné dávky, popřípadě peněžité dávky a bezúročné půjčky.*

Další závažný problém bezdomovců je jejich zdravotní stav. Skoro 90 % českých bezdomovců trpí nějakou chorobou často jen z důvodu včasného zajištění péče či postižením. Navíc většina z nich trpí také nedostatkem kvalitní stravy (někdy dokonce hlady) a nedostatečnou hygienou. A protože mnozí z nich nejsou zdravotně pojištěni - opět z výše uvedených důvodů - nemají dle české legislativy nárok na zdravotní péči.

Co se týká nemocenského pojištění, tak nad mnohými ex-bezdomovci visí hrozba obrovského dluhu právě vůči zdravotní pojišťovně. Člověk pobývajících na ulici většinou má jiné starosti než platit v čas pojištění a také na něj nemá prostředky. V praxi se stává, že klient se o svém dluhu dozví až tehdy, kdy narost horentních těžce splatitelných částek (až do 100 000 Kč). Pojišťovna v případě těchto dluhů podá žalobu k soudu, ten nařídí soustavné splácení, Pokud klient tento splátkový kalendář nesplní, hrozí mu trest odnětí svobody na dobu až čtyř měsíců. A cyklus bezdomovectví může začít nanovo.

c) Politická, socio-kulturní a prostorová dimenze

V politické rovině jsou bezdomovci znevýhodněni v důsledku opět ztráty bydliště a dokladů. V socio-kulturní a prostorové dimenzi taktéž. Zde se navíc uplatňuje vliv extrémní chudoby, v níž se ocitli. Bezdomovci se sdružují ve velkých městech a tam především na nádražích nebo obývají místa, jež jsou k ubytování zcela nevhodná a nesplňují ani minimální standard. Na ten bohužel dosáhnou jen ti, kteří jsou schopni vyhledat pomoc např. v azylových domech. Ostatní dávají přednost prostorové volnosti a svobodě. Nádraží je typickým místem sdružování bezdomovců z toho důvodu, že se snaží alespoň nějak uspokojovat své potřeby (dle Maslowovy pyramidy). Desocializovaný jedinec se pokouší uspokojit své potřeby v určitém pořádku, jehož hierarchie je následující: fyziologické potřeby, potřeby bezpečí, potřeby sociální. Na nádraží je pro něj snadnější uspokojit své fyziologické potřeby než venku, bezdomovec zde nachází pocit bezpečí, který nemá na ulici. Dále může být nádraží i místem integrace marginální skupiny, místem společenství. Velká města pak bezdomovci vyhledávají z přesvědčení, že tam se o ně někdo lépe postará a bude snadnější tam nalézt zaměstnání. Brzy však zjistí, že jejich očekávání nebyla zcela oprávněná.

Bezdomovectví v České republice

Bezdomovectví se v České republice objevilo jako nový jev po roce 1989. Listopad 1989 přinesl s sebou řadu společenských problémů do té doby prakticky u nás neznámých: šíření drog a organizovaného zločinu, šíření prostituce a pornografie, masové snižování životní úrovně, zejména důchodců a mladých rodin, nezaměstnanost a s ním spojené bezdomovectví. Před rokem 1989 byl tento způsob života kriminalizován (Parazitní způsob života a porušování pracovní povinnosti). Zejména v posledních letech má tento jev vzestupný trend.

Podle výzkumů provedeného občanským sdružením Naděje v roce 1995 a 1996 je názor široké veřejnosti na problém bezdomovství v naprosté většině výrazně negativní. Z velké míry se zde uplatňují stereotypy a předsudky. Přebírají tendence posuzovat bezdomovce coby představitele protispolečenských proudů, přisuzovat jim asociálnost a antisociálnost. V názorech občanů převládá zkreslená interpretace, známky distancovanosti a neangažovanosti. Avšak odhaduje se, že každým rokem přibývá asi 10% nových bezdomovců. Což svědčí o společenské determinovanosti tohoto fenoménu. Nicméně počet bezdomovců v ČR není systematicky sledován. Neoficiální odhady se pohybují v řádu desítek tisíc osob. První organizované sčítání bezdomovců proběhlo na území hlavního města Prahy v roce 2004. Projekt „Sčítání bezdomovců Praha 2004“ zrealizovaly nestátní organizace Arcidiecézní charita Praha, Armáda spásy, Městské centrum sociálních služeb a prevence a Naděje. Sčítání se týkalo tzv. „zjevného bezdomovectví“. Do této skupiny jsou řazeni lidé žijící bez střechy nad hlavou, přespávající na ulicích, v parku nebo na jiných veřejných místech, v opuštěných domech apod.

Autoři odhadují, že výsledek sčítání – 3096 osob - je jen 65% - 75% jejich skutečného počtu. Pouze 14 % z celkového počtu tvořily ženy, které jsou častěji ohroženy tzv. latentním bezdomovectvím (upřednostňují nejisté partnerské vztahy, které jim zajišťují dočasnou formu ubytování, před životem na ulici). 14% osob z celkového počtu bylo mladších 25 let (u žen 23%). Asi 8% osob bylo starších 60 let. Je třeba zdůraznit, že sčítací komisaři pouze odhadovali věk sčítaných osob. Výsledkem projektu je také zjištění, že počet lůžek pro bezdomovce je zcela nedostačující: jen necelých 37% z 3096 osob nocovalo v zařízeních k tomuto účelu určených.

K nejčastějším objektivním příčinám bezdomovectví v České Republice patří:

- strukturální změny ve společnosti,
- změny ve struktuře rodin,
- nedostatečné zabezpečení podporovaného bydlení pro sociálně slabé občany, pro občany se zdravotním postižením a opouštějící ústavní zařízení.

Nejčastější subjektivní faktory jsou dle Hradeckého:

- Faktory materiální – ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická ztráta živitele nebo majetku
- Faktory vztahové – změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost
- Faktory osobní – mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost
- Faktory institucionální – propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova

Trendem mezi bezdomovci, kteří vyhledávají sociální služby je nárůst počtu mladých lidí a žen a matek s dětmi. U těchto skupin je velmi důležitá ranná prevence, jež však v současnosti téměř neexistuje.

Opatření

V České republice v současné době neexistují komplexní strategie pro prevenci a boj s bezdomovectvím, ani nejsou k dispozici relevantní data o tomto problému a počtu bezdomovců (existuje pouze výsledek sčítání bezdomovců z února 2004).

Prioritou je prevence bezdomovectví. V rámci zlepšení životních podmínek této skupiny si vláda v NAP klade za cíl vytvořit síť sociálních služeb, jejichž pomocí bude možné vzniku bezdomovectví předcházet.

Cíle

- vybudování sítě azylových domů a domů na půli cesty.
- přijetí funkční definice bezdomovectví a pojmenování objektivizace fenoménu;
- kvantifikace bezdomovců a osob bezdomovectvím ohrožených;
- podpora prevence, kladení důrazu na systematickou terénní práci pro osoby ohrožené bezdomovectvím (dlužníci ještě nevystěhovaní) s důrazem na aktivaci vlastních potenciálů těchto osob;
- prevence ztráty bydlení – podpora ohrožených skupin k udržení si bydlení (placení, ochrana, údržba), důraz na používání splátkových kalendářů před soudním vystěhováním.

Oblast zdravotní péče

Opatření v oblasti zdravotní péče zahrnují vytváření integrované komunitní péče ve spolupráci se zdravotními pojišťovnami, tj. propojovat zdravotní a sociální péči zejména vzhledem k potřebám specifických cílových skupin, jako jsou bezdomovci.

Programy a projekty

V roce 2004 byl vyhlášen program **Podpora procesu zavádění a rozvoje nových forem sociálních služeb** umožňující život v přirozeném prostředí. Program je zaměřen na podporu sociálních služeb směřujících na řešení nepříznivé sociální situace včetně bezdomovectví.

Od roku 1990 je realizován komplexní program sociálního začleňování pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a osoby již vyloučené – **Naděje**. Cílem je zabránit sociálnímu vyloučení u osob ohrožených bezdomovectvím a začlenit osoby již žijících na okraji společnosti.

Je financován z více zdrojů:

- státní rozpočet
- kraje
- města
- klienti (úhrady za bydlení).

Integrační program probíhá ve čtyřech, resp. pěti stupních, které na sebe navazují.

1. Nultý stupeň. Představuje prvotní kontakt a intervenci v akutní nouzi. Spočívá ve vyhledávání bezdomovců v místech, na kterých se zdržují, navázání kontaktu a pozvání do denního centra (street work). Denní centra poskytují ošacení, hygienu, rozhovory, asistenci při komunikaci s úřady, pomoc při vyřizování dokladů a hledání práce. Motivují klienty také k sociální integraci. Na tomto stupni dále dochází ke kontaktu s praktickým lékařem (péče i prevence, vstupní prohlídky do zaměstnání) a zajištění ubytování – cenově dostupné nízkoprahové noclehárny po celý rok, zejména v zimě.
2. První stupeň. Musí mu předcházet úspěšné absolvování nultého stupně. Zahrnuje krátkodobé azylové ubytování a příležitostnou práci, zaměstnávání ve veřejně prospěšných pracích.
3. Třetí stupeň. Třetí stupeň zahrnuje bydlení na půli cesty, dům pokojného stáří pro osoby v důchodovém věku a invalidním důchodu a chráněné bydlení.
4. Čtvrtý (nerealizovaný) stupeň. Podporované samostatné bydlení.

Jsou realizovány také doplňkové služby: šatníky, potravinová banka, všeobecné poradenství na principu občanské poradny, ale zaměřené na konkrétní cílovou skupinu. V případě zájmu je poskytována také duchovenská péče.

Intervenční program řeší také intervenci při bezprostředním ohrožení bezdomovectvím (ze čtyř pětín se jedná o příslušníky romského etnika). Zahrnuje:

- služby sociální intervence v domácnostech dlužníků nájemného před jejich vystěhováním;
- služby sociální intervence v domácnostech dlužníků nájemného po jejich vystěhování do tzv. holobytů;
- služby sociální intervence v domácnostech nájemců sociálních bytů.

Program je realizován v několika městech: od roku 1991 v Praze, Česká Třebová (1997), Vysoké Mýto (1998), Plzeň (1999), Jablonec nad Nisou (2000), Mladá Boleslav (2001), Písek (2002), Litoměřice (2003).

Bezdomovectví v Dánsku

Bezdomovci patří v Dánsku k nejvíce znevýhodněným skupinám. Jejich přesný počet je však obtížné určit. Podle národního akčního plánu sociálního začleňování na období 2003-05 bylo v Dánsku během roku 2001 registrováno v přijímacích střediscích a útulcích přibližně 8 500 lidí (někteří se registrovali opakovaně). Mezi dánskými bezdomovci tvoří většinu muži. 20% bezdomovců v hlavním městě tvoří uprchlíci a imigranti (v ostatních částech země necelá 4%). Tato skupina představuje zhruba 20% podíl uživatelů zařízení pro bezdomovce.

Opatření

Dánská vláda se rozhodla založit 300 dočasných obytných zařízení pro bezdomovce na lokálních úrovních, dokud nebude pro tuto skupinu lidí vytvořena dostatečná nabídka řádného bydlení. Dále vláda zamýšlí zřídit sedmdesát pět míst rezidenční péče a rozšířit počet náhradních míst poskytujících nouzové ubytování.

V letech 2003 a 2004 bylo prioritou vlády zaměřit se na znevýhodněné skupiny. Veřejné výdaje směřující do této oblasti se zvýšily o více než 40%, což souviselo s vyššími výdaji spojenými s péčí o drogově závislé, s rozšiřováním kapacit ubytovacích zařízení pro lidi se sociálními problémy (residenční centra...), se službami souvisejícími s oblastí bydlení pro nemocné bezdomovce a speciálním obydlím pro bezdomovce.

Jako klíčový faktor efektivní pomoci vidí vláda spolupráci mezi všemi zúčastněnými organizacemi a institucemi. Klade důraz na kooperaci mezi sociálními a zdravotními, lokálními a regionálními službami a službami poskytovanými dobrovolnými asociacemi a státem. Na spoluúčast dobrovolných organizací klade vláda velký důraz a zavázala se poskytovat finanční podporu novým organizacím zaměřeným na pomoc znevýhodněným skupinám.

Programy a projekty

Centrální vláda a lokální vlády se shodly na **Akčním plánu pro bezdomovce**. Jedná se o první akční program pro tuto skupinu. V jeho rámci bude vyčleněno více zdrojů na pomoc nejslabším skupinám. Plán zdůrazňuje meziodvětvovou spolupráci.

Cíle akčního plánu:

- zajistit znevýhodněným skupinám smysluplný život,
- reflektovat a respektovat potřeby a přání skupiny,
- posilovat jejich možnosti zapojení a přispívání do společnosti.

Aby došlo ke zlepšení životních podmínek nejslabších skupin, je třeba respektovat určitá pravidla:

1. Svobodná volba (Free choice) – to znamená, že bezdomovci musejí sami pomoc chtít.
2. Zahrnutí uživatele (User involvement). Je třeba, aby se uživatel pomoci podílel na rozhodnutí, která ovlivňují jeho život. Aktivní účast je již zahrnuta v legislativě, ale je zapotřebí ji rozšířit v praxi.
3. Přizpůsobení se individuálním potřebám (Adaptation to individual needs). Je vyžadován individuální přístup a individuální řešení odpovídající potřebám jednotlivce. Základním kritériem úspěchu je integrace znevýhodněné osoby do společnosti. Pokud není možné, měla by být aspoň schopna vést život, který považuje za uspokojující.
4. Práce s příbuznými (Bolstering relatives' work). Příbuzní často tvoří významnou část sociální sítě. Měli by proto hrát roli při snaze zajistit znevýhodněným skupinám smysluplný život, a to ve smyslu podpory a poskytování péče.
5. Posílení dobrovolnické práce (Voluntary must be strengthened). Dobrovolnické organizace hrají významnou roli v oblasti pomoci znevýhodněným skupinám. Vláda se zavázala zajistit optimální podmínky pro dobrovolnickou práci.
6. Zlepšení kompetencí sociálních pracovníků. (The competencies of social workers must be improved.). Sociální pracovníci musí umět porozumět specifické situaci znevýhodněných skupin a jejich životním podmínkám. Vláda si klade za cíl zlepšit výcvik sociálních pracovníků.
7. Legální ochrana (Legal protection). Znevýhodnění lidé nejsou obvykle schopni chápat právní dokumenty. Je potřeba jim poskytnout pomoc v této oblasti.
8. Vzájemný vztah mezi veřejnými systémy. Je důležité, aby byly jednotlivé instituce schopny kooperovat. Vláda usiluje o zlepšení spolupráce jak meziinstitucionální, tak mezisektorové.
9. Prevence. V rámci prevence budou uplatňována opatření před tím, než se jedinec stane bezdomovcem. Součástí prevence je i boj proti mezigeneračnímu přenosu.

Bytová oblast

V červnu 2002 vláda společně s lokálními autoritami vytvořila Akční plán pro bezdomovce (viz výše).

Prioritní oblasti:

1. Pomoc v oblasti bydlení. Obyvatelům center musí být poskytnuta pomoc při hledání trvalého obydlí.
2. Nouzové ubytování. 24hodinová zařízení. Cílem je nikoho neodmítnout z důvodu nedostatku míst.
3. Náhradní nouzové ubytování. Rozvoj ošetřovatelských služeb pro lidi, kteří byli odmítnuti všeobecným zdravotním systémem.
4. Alternativní pečovatelské domovy. Služby pro lidi, které pečovatelská zařízení nemohou ubytovat kvůli jejich speciálním mentálním a fyzickým potřebám.
5. Speciální služby zacílené na mladé bezdomovce. Je třeba zřídit nová zařízení pro tuto skupinu a zabránit stigmatizaci.
6. Speciální služby zacílené na prostituující nebo drogově závislé bezdomovkyně, například zřízení 24hodinových center pro tuto skupinu.

Bezdomovectví ve Španělsku

Ve Španělsku žije přibližně 30 tisíc bezdomovců a přibližně 250 tisíc lidí žije v podmínkách, které neodpovídají standardům bydlení. Útulky pro bezdomovce jsou v podstatě v lokalitách velkých měst (72% těchto center je umístěno ve městech s více než 20 tisíci obyvateli a pouze 9% ve městech, kde počet obyvatel nepřesahuje 5 tisíc).

Počet opatření, stejně jako výdajů, pro tuto skupinu obyvatel spojených se v období 2001-2002 zvyšoval. Regiony, města a municipality uvolnily 8 milionů euro.

Opatření

Počet opatření, stejně jako výdajů, pro tuto skupinu obyvatel spojených se v období 2001-2002 zvyšoval. Regiony, města a municipality uvolnily 8 milionů euro.

Cíle

Počet opatření, stejně jako výdajů, pro tuto skupinu obyvatel spojených se v období 2001-2002 zvyšoval. Regiony, města a municipality uvolnily 8 milionů euro.

- 1) Vytvořit zdroje, ubytovny a network mezi autonomními regiony pro bezdomovce ve městech s více než 50 tisíci obyvateli.

- 2) Navrhnout integrované programy k ochraně a vymýcení žebroty, programy pro ženy a mladé lidi bez domova.
- 3) Rozšířit multiprofesionální týmy poskytující sociální pomoc na ulicích.
- 4) Vytvořit mechanismy pomoci pro lidi, kteří jsou sociálně vyloučeni.
- 5) Spolupracovat s European Homeless Persons Observatory.
- 6) Profesionální výcvikové kurzy pro zlepšení schopností sociálních pracovníků odhalit riziko a schopnosti včas zasáhnout v rizikové situaci.
- 7) Poskytnout lidem bez domova zdarma: městskou dopravu, prostor pro osobní vlastnictví a zařízení pro osobní hygienu.
- 8) Vytvořit manuál zahrnující pravidla pro centra poskytující ubytování lidem bez domova (včetně možnosti ubytování pro páry a rodiny).

Bezdomovectví v Estonsku

V Estonsku se počet bezdomovců odhaduje na 3.500, což činí asi 0,3% celkové populace. Problém je nejviditelnější v Tallinu a dalších velkých městech. Podle výzkumu tvoří tři čtvrtiny bezdomovců muži ve věku nad padesát let. Počet a rozložení odpovídá proporcionálně demografickým údajům vztahujícím se k estonské populaci obecně. Jako hlavní příčiny vzniku bezdomovectví jsou uváděny nezaměstnanost a hlavně drogová a alkoholová závislost.

Bytová situace v Estonsku je poměrně dobrá – trh nabízí dostatek obydlí. Problémem je však to, že v některých nejsou právě vyhovující podmínky. Skoro třetina všech domácností žije v chudých či nevyhovujících životních podmínkách. Trh není rozdělen efektivně tak, aby se zabránilo vzniku lidí bez přístřeší. Bydlení je totiž velmi drahé, proto mnoho mladých lidí bydlí dlouho u rodičů.

Výzvy

- Zvýšit zaměstnanost
- Zajistit dostatečný příjem přes sociální zabezpečení (lidem ohroženým kvůli věku, neschopnosti pracovat či ztrátě zaměstnání)
- Rozšířit aktivní zaměstnávání
- Rozšířit měření sociálních služeb a tím zvýšit jejich efektivitu a tím působit preventivně proti vzniku bezdomovectví
- Vypořádat se s léčbou alkoholových a drogových závislostí

Strategie

- zlepšit bytové podmínky
- zlepšit flexibilitu bytového trhu a rozdílností v ubytování
- zachovat existující sídliště
- předcházet formování vyloučených obytných oblastí
- předcházet bezdomovectví zavedením aktivního trhu
- pravidelně provádět měření k zvýšení a zachování zaměstnanosti a zajištění sociálních služeb

Úkoly a opatření do roku 2006

- vybudovat obecní sociální nájemní bydlení k řešení bytových problémů ohrožených skupin na základě odpovědnosti krajů a obcí
- zavést půjčky na bydlení mladým lidem a nájemníkům opravovaných domů
- zajistit přístřeší pro bezdomovce v rámci působnosti NNO a místních vládních úřadů
- zvýšit financování obecních nájemních bytů ze strany státu

Bezdomovectví v Polsku

Podle odhadu existuje v Polsku 30-80 tisíc lidí bez domova. Bezdomovectví je nejextrémnější formou sociálního vyloučení.

Opatření

K opatřením obsažených v Národním akčním plánu sociálního začleňování patří:

- Zlepšit přístup k bydlení pro skupiny nejvíce ohrožené bezdomovectvím..
- Zajistit spolupráci mezi institucemi trhu práce a sociálními institucemi.
- Zajistit kroky k podpoře socializace lidí trpících nejvíce sociální exkluzí.

Programy boje proti bezdomovectví

Program Bezdomovectví

V období 2004 – 2006 bude rozšířen program Bezdomovectví (Homelessness), který je realizován ve spolupráci mezi nevládním sektorem a státní administrativou.

Cílem programu je potírat bezdomovectví. Opatření budou prováděna nevládními institucemi vybranými centrální administrativou na základě volné soutěže.

Program umožňuje nabízet bezdomovcům mnoho druhů pomoci – od poskytování nočního ubytování, jídla, ošacení, lékařské a právní pomoci přes různé formy aktivace v sociální oblasti a v oblasti zaměstnání.

Program budování bytů pro lidi vyžadující sociální pomoc

Programy sociálního bydlení budou implementovány v období 2004-2006. Jejich cílem je poskytnout finanční podporu na výstavbu a rekonstrukci bytů a zajistit ubytovny a domovy pro bezdomovce.

Podpora bude dostupná lidem s psychickými problémy, z pěstounské péče, z nápravných zařízení, mladistvým a uprchlíkům.

Po uplynutí pilotního období bude připraven zákon o sociálním bydlení, který bude regulovat standardy a užití tohoto typu bydlení.

Druhá část programu jsou opatření zaměřená na pomoc lidem ohrožených ztrátou bydlení z finančních důvodů.

Příklad z praxe

Brochure – Searching for missing people among the homeless.

Program byl připraven pro období 200-2003 a po uplynutí této doby nadále pokračuje. Je realizován v rámci celé země.

Hlavní cíle:

- organizované hledání a asistence rodinám hledajícím příbuzné mezi bezdomovci
- právní pomoc a psychologická podpora pro rodiny
- informování veřejnosti
- pomoc při reintegraci nalezené osoby do rodiny

Implementace:

Vytvoření databáze hledaných osob (po ověření na policejní centrále).

Příprava brožury s daty a fotografiemi hledaných osob.

Zaslání brožur všem institucím poskytujícím pomoc bezdomovcům.

Poskytnutí psychologické podpory nalezené osobě před návratem domů.

Výsledky

Bylo rozesláno 4-12 tisíc brožur ročně. Ze 450 hledaných osob, jejichž fotografie a údaje byly v brožurách zveřejněny, bylo nalezeno 100 lidí.

Bezdomovectví ve Velké Británii

Bezdomovectví postihuje různé skupiny obyvatelstva disproportčně. Ke skupinám, které jsou bezdomovectvím více ohroženy, patří například ženy, svobodní rodiče a příslušníci etnických minorit.

Hlavním důvodem pro bezdomovectví je rozpad vztahu (sedm z deseti takových případů zahrnuje domácí násilí). Během posledních sedmi let bylo více než 130 tisíc domácností uznáno za „nezáměrné bezdomovce“ s právem na pomoc z důvodu domácího násilí. Tento počet ovšem neodpovídá skutečnému počtu případů bezdomovectví spojeného s domácím násilím. Problém spočívá v tom, že se oběti domácího násilí obracejí s prosbou o bezprostřední pomoc na nejbližší rodinu a přátele a až později podávají žádost o pomoc k místním úřadům. Jako důvod je v těchto případech pravděpodobněji uvedeno, že příbuzní (přátelé) jim nejsou schopni nadále poskytovat ubytování, než domácí násilí.

V reakci na tento problém je zřízena národní bezplatná telefonní linka pomoci a informační databáze („UK Refugees on Line“). Navíc bylo vyčleněno 18.8 milionů liber na období 2003-2004 plus sedm milionů v každém dalším roce během dvou let. Účelem je zajistit větší kapacitu ubytování pro lidi, kteří utekli z domova před domácím násilím.

Politika a strategie adresované bezdomovcům jsou zaměřeny na osobní problémy, které mohou přispět k bezdomovectví, stejně jako na strukturální problémy jako je dobrá nabídka přijatelného bydlení.

Oblast bydlení

Cíle v oblasti bydlení

Opatření jsou zaměřena na zvýšení životního standardu v této oblasti, na deprivované oblasti a zranitelné skupiny a redukci využívání nocleháren rodinami bez domova.

Cílem je umožnit přístup k přiměřenému bydlení a zabezpečit dostupné sociální bydlení s přijatelným standardem.

Na konci roku 2001 bylo nocování bez přístřeší zredukováno více než o dvě třetiny ve srovnání s rokem 1998. V novém NAP se vláda zavázal pokračovat v této redukci a do března 2004 ukončit užívání nocleháren pro bezdomovce rodinami s dětmi, s výjimkou urgentních případů.

Nová legislativa přesunula odpovědnost za určitá opatření na místní orgány a posílila jejich pravomoci pomáhat lidem bez domova, jejichž potřeby nejsou prioritní.

Byl ustanoven nový **Komisariát pro bezdomovectví** (Homelessness Directorate.), jehož náplní je rozvíjet strategie v oblasti bezdomovectví a to poskytováním rad ověřených v praxi a finančními dotacemi. Dále podporuje specifická opatření k omezení počtu lidí, kteří nocují na ulicích. Jeho rozpočet činí 260 milionů liber na tři roky, které jsou rozdělovány lokálním autoritám a dobrovolnickým organizacím.

V roce 1999 byla vytvořena instituce Rough Sleepers Unit (bez přístřeší). Nese odpovědnost za plnění plánu redukce bezdomovectví v Anglii. V roce 2001 byl snížen počet lidí přespávajících na

ulici každou noc o 71% od roku 1998. Poslední výzkumy ukázaly, že tento stav se podařilo udržet i v dalších letech.

V dubnu 2003 byl vytvořen program *Supporting People* za účelem pomoci ohroženým osobám udržet si nezávislý způsob života. Jeho rozpočet činí 1,4 bilionů liber a je využíván k financování služeb podporujících bydlení.

Velšská vláda vydala statutární nařízení o spolupráci lokálních orgánů, jejichž činnost je spojena s oblastí bezdomovectví, dále o nutnosti monitoringu situace v této oblasti a zajištění přístupu k nouzovému ubytování. Granty na projekty potírající bezdomovectví byly navýšeny o 800% za posledních pět let.

Ve Skotsku byl v roce 1999 odstartován program Homelessness Task Force. Tento program obsahuje 59 doporučení. V rámci tohoto programu mají všichni bezdomovci do roku 2012 právo na trvalé ubytování.

Oblast zdravotnictví

Ve Skotsku vznikl v roce 2003 program Partnership for Care. Cílem programu je poskytovat kvalitnější a rychlejší služby zdravotní péče, které by odpovídaly potřebám klientů. Definuje také standardy v této oblasti. Cílem programu je zlepšit zdraví a redukovat nerovnosti v přístupu ke zdravotní péči.

DOPORUČENÍ PRO ČR

V České republice doposud bohužel neexistuje komplexní strategie pro boj s bezdomovectvím. Nejsou dostupná ani data o počtu bezdomovců na území České republiky, proběhlo pouze sčítání bezdomovců na území hlavního města na počátku roku 2004, které se týkalo tzv. zjevného bezdomovectví.

Doporučujeme otevřít otázku bezdomovectví a jejího řešení v parlamentu a ve vládě ČR.

Doporučená opatření pro Českou republiku

Bezdomovectví je multidimenzionální problém. Základem efektivního boje s bezdomovectvím je kooperace jak v úrovni horizontální, tak vertikální. Je třeba vytvořit dobře fungující spolupráci mezi institucemi centrální vlády a lokálními institucemi, mezi institucemi působící ve státní a nestátním sektoru a mezi jednotlivými oblastmi sociální politiky (zdravotnictví, bydlení, sociální pomoc, zaměstnanost, vzdělání...) a zabezpečit předávání zkušeností z praxe.

Součástí této spolupráce by mělo být i přesunutí části přesně vymezených kompetencí za prevenci a eliminaci bezdomovectví na lokální vlády (včetně prostředků na financování opatření k tomu směřujících) a vytvořit network mezi jednotlivými kraji. Na lokální úrovni je zapotřebí v zastupitelstvech obcí, měst a krajů aktivně prosazovat vyčlenění dotací na výstavbu a provoz sociálních bytů, azylových domů, vývařoven a lékařských středisek pro bezdomovce a na zřízení sociálních kurátorů specializovaných na pomoc bezdomovcům (př. pomoc při vyřizování OP apod.).

Spolupráce by měla vzniknout také na nadnárodní úrovni. Užitečné bude poznávat a implementovat opatření, která se v jiných zemích osvědčila v praxi, stejně jako navázat užší spolupráci s nadnárodní organizací pro bezdomovce (např. FEANTSA).

V oblasti sociální práce s bezdomovci by měly být vytvořeny multiprofesionální týmy a zajištěn odborný výcvik sociálních pracovníků přicházejících do styku s bezdomovci a jejich následné doškolování. Při práci s bezdomovci je zapotřebí klást důraz na respektování potřeb a přání jednotlivce.

Dále by měly být v rámci politiky boje proti bezdomovectví vytvářeny dlouhodobé preventivní programy, zaměřené mimo jiné na eliminaci mezigeneračního přenosu. Je důležité zaměřit se na příčiny bezdomovectví, a to jak strukturální, tak institucionální i individuální. Doposud byla uplatňována politika spíše reaktivní než proaktivní.

Je třeba vypracovat jednotnou strategii prevence a boje proti bezdomovectví, která by poskytovala jednotná pravidla všem institucím a organizacím, které působí v této oblasti.

V rámci jednotné strategie je nutné vypracovat programy na národní úrovni, vytvořit programy určené pro konkrétní skupiny bezdomovců (mladí lidé, drogově závislí, oběti domácího násilí, opakovaní bezdomovci...) a vytvořit speciální programy boje proti bezdomovectví zaměřené na deprivované oblasti.

Na národní úrovni by měl být ustanoven orgán zodpovědný za potírání bezdomovectví. V jeho kompetenci by bylo hospodaření s financemi vyčleněnými na tuto oblast, udělování grantů a přidělování dotací, dále koordinace činností všech organizací, implementace politik a programů a průběžná i následná kontrola.

Výše zmíněný orgán by měl zabezpečovat i monitoring situace v jednotlivých regionech a vytvořit systém sběru dat, která budou efektivně využita při tvorbě dalších programů.

V oblasti pomoci lidem bez domova hrají významnou roli organizace nestátního sektoru. Úkolem státu je zabezpečit dobré prostředí (zejména legislativní a finanční) pro práci dobrovolných organizací. Měl by podporovat vznik organizací, ve kterých budou působit bývalí bezdomovci, jejichž osobní zkušenost s tímto problémem je velmi cenná.

V oblasti bydlení je třeba vytvořit síť sociálního bydlení v České republice (včetně ošetření v zákoně) a dostatečnou nabídku cenově dostupného bydlení pro nízkopříjmové skupiny obyvatel, dále vytvořit dostatečný počet azylových zařízení pro bezdomovce ve všech regionech a zajistit pomoc při hledání permanentního ubytování. Stát by měl poskytovat dávky na bydlení potřebným.

V oblasti zdraví by měla být zabezpečena zejména péče o nemocné bezdomovce, kteří jsou odmítáni systémem všeobecné zdravotní péče a zároveň pracovat na umožnění přístupu bezdomovců k běžné zdravotní péči.

V oblasti zaměstnanosti (nezaměstnanost nečastou příčinou bezdomovectví) je třeba v první řadě zlepšit dovednosti této skupiny, aby byla usnadněna participace na trhu práce a také vytvářet pracovní místa (např. obchody provozované bezdomovci).

Za následování stojí příklad z Polska, kde byla zavedena pomoc rodinám, které hledají mezi bezdomovci zmizelé příbuzné (viz praxe v Polsku). České instituce by v této oblasti měly navázat spolupráci s policií ČR a vytvořit databázi zmizelých osob, která by byla přístupná všem organizacím, které pracují s bezdomovci. Po nalezení zmizelé osoby pak poskytnout odbornou pomoc jak této osobě, tak její rodině při neintegraci.

V neposlední řadě je třeba také aktivovat veřejnost České republiky, zahájit informační kampaň týkající se bezdomovectví. Veřejnost může přispět k řešení problému třeba aktivní účastí v dobrovolnických organizacích, nebo darováním ošacení, hraček apod.

Realizace těchto opatření si samozřejmě vyžádají zvýšení veřejných výdajů směřujících do této oblasti. Nicméně, jak již bylo několikrát zmíněno výše, bezdomovectví je jedna z nejtěžších forem sociální exkluze. Jedná se o multidimenzionální fenomén, zasahující do mnoha oblastí lidského života a má silný devastující dopad na člověka a také na společnost jako celek. Redukce bezdomovectví je indikátorem úspěchu v politice sociální inkluze. Proto si myslíme, že zvyšování

výdajů na prevenci a eliminaci tohoto jevu by mohlo najít legitimní podporu jak mezi poslanci ČR, tak mezi veřejností.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

Internet:

- Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004 – 2006 Česká republika
- Second National Action Plan on Social Inclusion of the Kingdom of Spain 2003 – 2005
- United Kingdom National Action Plan on Social Inclusion 2003 – 2005
- Denmark's National Action Plan on Social Inclusion 2003 - 2005
- National Action Plan on Social Inclusion of Poland for 2004 – 2006
- National Action Plan on Social Inclusion of Estonia for 2004 - 2006

Bergman, J. The resurgence of poverty and struggle against exclusion: A new challenge for Social Security? Tisser – Tailburg university 1996, In: Holcová, B.:

Daly, G.: Homeless, policies, strategie, and living on the street. 1. vyd. London and New York: Rotledge 1996

Horáková M.: K problematice bezdomovství. Sociální politika. 1995, č. 10, s. 6

Hradecký, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje 1996

Mareš, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství 1999

Diskuse o underclass v Evropském a světovém kontextu, DP FSS, Brno 1998

Listina základních práv a svobod byla uvedena do čs. Právního řádu ústavním zákonem č.23/1991 Sb. a do právního řádu České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. Zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky